

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Związek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל **75 שנים להיסול הגטו של קרקוב** גליון 133 מרס 2018 אדר תשע"ח

עצרת הזיכרון לניספי השואה מקהילתנו

תתקיים ביום ה' כ"ז בניסן תשע"ח 12 באפריל 2018 בשעה 17:00

בבית הספר תיכון עירוני ה', רחוב בן יהודה 227, תל אביב

באזכרה יוקרנו שמות ניספים "לכל איש יש שם"

מי שעדיין לא מסר לנו את שמות הניספים ותמונתם – מתבקש לעשות זאת בהקדם.

נא כבדו את זכר הניספים בנוכחותכם, יחד עם בני משפחותיכם.

כניסה לחניה וגישה נוחה מרחוב הירקון 294, תל אביב

"המכתב מוחזר לשולח: מועצת היהודים איננה קיימת עוד"

בתקופת השואה, וידעו על הזוועות.

בתוך האלבום סודרו בקפדנות רבה 59 מעטפות של מכתבים שנשלחו בין אלול ת"ש לאייר תש"א אל סניפיו השונים של ארגון העזרה הסוציאלית היהודית העצמית, מן המשרד המרכזי בקרקוב. מיכאל וייכרט, יושב ראש הארגון, קיבל את כל המכתבים ששיגר בחזרה.

שירות הדואר הפולני החזיר אותם למשרדו זמן מה לאחר המשלוח בתוספת הערות שונות, בכתב יד, על גבי המעטפה: "עזב את הכתובת"; "היהודים גורשו"; או "מועצת היהודים איננה קיימת עוד".

אין ספק כי הדוורים הפולנים ידעו היטב מה עלה בגורלם של הנמענים, שאת מכתביהם החזירו לשולח. מיכאל וייכרט הזדעזע מן המכתבים שחזרו, בידעו כי ההערה של הדוור הפולני על גבי כל מעטפה רומזת על קיצה של הקהילה, שאיננה עוד.

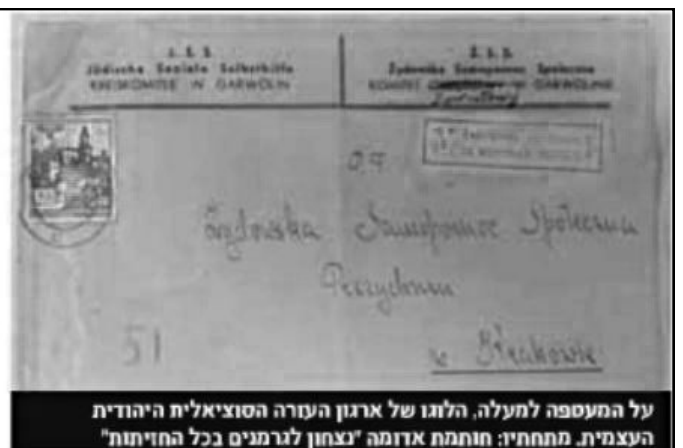
יש בידי פריט חשוב מאד שאני מוכרח למסור אותו ל ידיכם", אמר הקול שמעבר לקו "ואני מבקש שתבואו לקבלו באופן אישי, בהקדם". שמו של האיש שהתקשר בהתרגשות לפני כחצי שנה אל מחלקת הארכיונים של הספרייה הלאומית בירושלים, מוכר היטב בספרייה. זהו המהנדס יוסף וייכרט, בנו של מיכאל וייכרט, שארכיונו הגדול והעשיר שמור בספרייה הלאומית מזה קרוב ליוכל שנים.

כשבאו נציגי הספרייה לבקרו בתל אביב ציפתה להם הפתעה: מר וייכרט הגיש להם פריט שלא הופקד, מסיבות שונות, עם יתר חומרי הארכיון של אביו, ונותר ברשות המשפחה.

בהתרגשות רבה הוא מסר אלבום בכריכה דהויה ואמר: "כעת זהו הזמן למסור פריט היסטורי זה ל ידיכם. חשוב שהעולם יכיר את הסיפור ויזכור, ויידע גם כי הפולנים היו שותפים למעשי האכזריות של הגרמנים

מועצת היהודים איננה קיימת עוד. מעטפה שהוחזרה על ידי הדואר הפולני

על המעטפה למעלה. הלוגו של ארגון העזרה הסוציאלית היהודית העצמית. מתחתיו: חותמת אדומה "בצמחן לגרמנים בכל החזיתות"

"המכתב מוחזר לשולח: מועצת היהודים איננה קיימת עוד" (המשך)

סיוע רחבות היקף אחרות – כגון הפעלת מרכזים להכשרה חקלאית שבהם נמצאו חברי תנועות הנוער הסוציאליסטיות, עזרה ליהודים במחנות כפייה ועוד.

סניפי הארגון בערי השדה, שהיו כפופים לויכרט מבחינה מנהלתית, כללו ישובים רבים. הנהלת הארגון בקרקוב, בראשותו של וייכרט, תיאמה, יזמה ופיקחה על פעולות העזרה הסוציאלית בכל היישובים שבתחום אחריותה, ובכלל זה של ישובים שונים שהיו, למעשה, כפופים לה, אך פעמים רבות ניתן להם חופש פעולה מלא.

במשך שלוש שנות פעילותו, טיפל ארגון זה בכחצי מיליון בני אדם, כמחצית מן המספר הכולל של יהודים ששהו באזור שתחת אחריותו. למרות הפער העצום בין צרכי ציבור לבין היכולת לסייע לו, הארגון העצמי הצליח לספק מנות מזון למטבחים של בתי תמחוי, לשלוח חבילות של מזון יבש, תרופות ובגדים לנזקקים. עם תחילת יישומו של 'הפתרון הסופי', נסגר הארגון בפקודת הגרמנים.

החיכוכים הרבים שבין וייכרט לבין ארגוני המחתרת הפולנים השונים הביאו לכך שהוא נאלץ להסתתר מפניהם ולהיות בסכנת חיים כפולה, שנבעה לא רק מזעמם של אלה שראו בו משתף פעולה עם הכיבוש הנאצי, אלא גם מן העובדה שלמעשה כבר נידון למוות גם על ידי הגרמנים עצמם, שהוציאו נגדו צו מעצר. וייכרט, רעייתו ובנו הצליחו לשרוד את ימי האימים של השואה.

עם בואם ארצה, בשנת תשי"ח, הם נשאו במטענם גם ארכיון גדול ויקר ערך של תיעוד ייחודי בחשיבותו לתולדות השואה.

מעטפות המכתבים שהוחזרו לויכרט מן הסיניפים השונים של ארגון העזרה שבהנהלתו, היו עדות צורבת וזכרון כואב לאותם ימים קשים. הדוורים הפולנים הם אלה שלמעשה הודיעו לו על השמדתן של עשרות קהילות יהודיות ברחבי פולין. תיעוד יוצא דופן זה שמור מעתה בספרייה הלאומית, והוא עומד לרשותם של חוקרים והיסטוריונים, שללא ספק עוד ימשיכו ויחקרו פרק אפל ונורא זה בהיסטוריה האנושית.

א. למל "המבשר" 31.1.2018

המעטפות שעל חלקן הוטבעה גם חותמת פולנית: "נצחון לגרמנים בכל החזיתות!" הביעו בעיניו גם את שיתוף הפעולה וההזדהות הבלתי מסוייגת של פולנים רבים עם מעשי הנאצים.

ויכרט החליט להטמין מעטפות אלה במקום מסתור, יחד עם תיעוד נוסף מאותם ימים. בסוף המלחמה הוא הוציא מעטפות אלה ממקום מחבואן, כך סיפר בנו, שהיה עד לאותו מעשה, וצירף אותם לארכיונו.

מי היה מיכאל וייכרט ומה היה אותו ארגון שבשמו שלח את אותם מכתבים אל עשרות קהילות בפולין? מיכאל וייכרט עסק במקצועו כעורך דין בשירותם של מוסדות צדקה וסיוע סוציאלי יהודיים שונים. עם פרוץ המלחמה מצא עצמו וייכרט, יועצו המשפטי של ארגון הגג שאיחד את ארגוני העזרה הסוציאלית העצמית היהודיים בפולין, עומד בעין הסערה. מנהיגותו הטבעית הביאה אותו להיות האיש שהחליט לקבל את הצעת הגרמנים להמשיך ולהפעיל ארגונים אלה. כספי הסיוע, שהגיעו לאותה התאגדות מארגון הגיוינט בארצות הברית, היוו גורם מכריע בהחלטת הגרמנים להתיר את פעילותו גם להבא, תחת פיקוחם ההדוק.

בניסן ת"ש הועבר וייכרט לקרקוב, שם מונה להיות יושב ראש ארגון העזרה הסוציאלית היהודית העצמית – "יי"ס. לצד וייכרט, שימש בהנהלת הארגון גם מארק ביברשטיין, ראש היודנראט בקרקוב. קשריו ההדוקים של ארגון זה עם השלטונות הגרמניים היו לצנינים בעיני רבים, ובסוף המלחמה הם אף גרמו להאשמתו של וייכרט בשיתוף פעולה עם הנאצים. האשמות אלה פגעו מאד בוויכרט, שהקדיש שנים רבות לטיהור שמו ולהוכחת חפותו.

כל קשרי החוץ של "יי"ס היו חייבים להתנהל – בפקודת השלטונות – באמצעות הצלב האדום הגרמני ובכלל היה הארגון כבול לפיקוח הדוק מצד השלטונות. אף הנהלתו אושרו ישירות על ידי השלטונות בספטמבר 1940.

לארגון היו יועצים לכל אחד מארבעת מחוזות הגנרל גוברנמן ונציגים לוועדי העזרה המקומיים. באמצעות "יי"ס חולק המזון ליהודי הגנרל גוברנמן ונהלו פעולות

חיצוניים; שהם נוטעים תקוות שווא בקרב היהודים לגבי עתידם. וייכרט לא קיבל את טיעוניהם והתעקש להשאיר את הארגון פעיל. מבחינת ארגוני המחתרת, סירובו של וייכרט משול לסירוב פקודה במצב מלחמה ומוצא נגדו גזר דין מוות. לפני ביצוע גזר הדין ביולי 1944 בורח וייכרט ונעלם בסיוע מכריו מארגוני הסיוע הפולני והאוקראיני.

כשהסתיימה המלחמה, הועלו נגדו האשמות עקב קשרי ארגונו עם השלטונות הנאצים. הוא הועמד לדין על ידי ממשלת פולין בבית משפט בקרקוב, והיה איש הציבור היהודי הבכיר ביותר שהועמד למשפט בפני בית המשפט הפולני. בית המשפט זיכה אותו מכל אשמה.

תיאטרון אידישאי מוצלח והיה חבר מרכזי בחיי התרבות היהודית בפולין. בנוסף למד משפטים בהצטיינות באוניברסיטת וינה.

לצורכי פרנסה, שימש יועץ משפטי למוסדות צדקה ותרבות יהודיים. בתפקידו זה קשר קשרים עם הג'וינט באמריקה, עזר בהקמת ארגון גג לענייני צדקה ומלאכה והפך ליועץ המשפטי של הארגון.

בתקופת השואה ייסד וניהל את "ארגון הסעד העצמי היהודי". עם התחלת המשלוחים של היהודים, עלתה בחריפותה שאלת המשך הסיוע. ארגוני המחתרת היהודים טענו שארגוני הסיוע משמשים את הגרמנים להסתרה וטיוח עובדת המשלוחים גם כלפי היהודים עצמם וגם כלפי גורמים

ד"ר מיכאל וייכרט 1890-1967

לפני המלחמה היה ד"ר מיכאל וייכרט ממארגני מסע סופרי יידיש בערי גליציה ובוקובינה, למד באקדמיה לאמנויות דרמטיות, הקים בוורשה

היודנראט בקרקוב

עם כיבוש קרקוב החליטו הגרמנים להקים גוף כללי שייצג את יהודי העיר בפניהם, ובהתייעצות עם ראשי עיריית קרקוב החליטו ראשי המשטרה הנאצית – סיפ"ו – להקים "מועצת יהודים" – יודנראט, ולמנות את מרק ביברשטיין לראש היודנרט. וכך, ב-8 בספטמבר 1939, יומיים לאחר כיבוש קרקוב, התפרצו שני קציני ס.ס. לביתו של ביברשטיין, שהיה מורה ועסקן חברתי, ומוכר לציבור היהודי בניקיון כפיו, והודיעו לו כי הוא מונה לראש מועצת היהודים בעיר, וכי עליו להרכיב רשימה של 12 חברים במועצה.

מספר מועמדים הסכימו להצטרף ליודנראט רק לאחר שכנועים ומאמצים רבים, ולאחר שהובטח להם שיקבלו תפקידים שמיועדים לסייע לציבור היהודי, ולא תפקידים שכוללים הוצאה לפועל של פקודות הגרמנים. הרשימה כללה 12 חברי מועצה ו-4 סגנים.

בספרה "קרקוב היהודית 1939-1943. עמידה, מחתרת, מאבק" מציינת ד"ר יעל פלד שמות של מספר חברים שכיהנו ביודנראט בתקופה שבין ספטמבר 1939 ודצמבר 1940. ואלה הם: פרופ' מארק ביברשטיין שכיהן כיו"ר היודנראט עד ספטמבר 1940; ד"ר עו"ד ארתור רוזנצוויג שהחליף את ביברשטיין לאחר מאסרו של האחרון; הרוקח ליאון סלפטר; נפתלי בירנהק; ד"ר עו"ד דוד בולבה; ד"ר וילהלם גולדבלט; תיאודור דמביצר; מאוריצי טאובלר; ברנרד ליינקרס; ופרדיננד שנקר. מאיר בוסאק מזכיר בספרו "בין צללי עיר" את שמלקה מאיר, שאף הוא היה חבר ביודנראט.

העומדים בראש היודנראט היו אנשים הגונים וישרים, בעלי רצון טוב לעזור. היו"ר של היודנראט של קרקוב בקדנציה הראשונה שלו, עד 3 ביוני 1942, לא היה הפוסק היחיד. היה זה יודנראט שבדרך כלל השתדל כמיטב יכולתו, פרט להכרח לשמש מכשיר ביצוע של הוראות הגרמנים, לענות על מירב צורכי הציבור.

השלטונות הגרמניים הודיעו לחברי המועצה כי רק יושב ראש המועצה, ביברשטיין, אחראי באופן ישיר לקהילה היהודית של קרקוב, ורק הוא ייצג אותה בפני השלטונות

הגרמניים. ועוד, המועצה כפופה אך ורק למשטרת הביטחון ואסור לחברי המועצה לפנות לשום גורם שלטוני גרמני אחר.

כעבור מספר ימים פורסמה הודעה לקהילה היהודית על הקמת היודנראט, תפקידיו וסמכויותיו:

◆ היודנראט אחראי להעביר ולבצע את כל הפקודות שיטילו שלטונות גרמניה על היהודים בעיר, והוא הגוף היחיד שיבצע את הפקודות הללו.

◆ היודנראט ייצג את היהודים בפני השלטונות הגרמניים – יעביר לשלטונות את בקשות היהודים ויבקש מהשלטונות עזרה לפי הצורך.

◆ היודנראט ידאג לכל צורכי הקהילה היהודית בתחומי הסעד, בריאות, כלכלה, עבודה, סניטציה, דיור ועוד.

באופן זה נוצר קרע בין היודנראט ליהודי העיר, כשאחרונים לא הבינו שמאחורי הפקודות שנמסרות על ידי היודנראט עומדים השלטונות הכובשים. כתוצאה מכך שנואו היהודים את חברי היודנראט יותר מאשר את השלטון הכובש, ויהודים רבים חששו מלשתף פעולה עם היודנראט.

עד סוף שנת 1939 גדל מספר חברי היודנראט והגיע ל-24 חברי מועצה, אך מספרם הלך ופחת עם תחילת הגירושים והאקציות בגטו, ובסוף התקופה מנתה המועצה 6 חברים בלבד.

היודנראט כלל 12 ועדות ו-17 מחלקות, כשתפקיד הוועדות היה להחליט ולפקח על הנעשה בתחום עליו הן אחראיות. בראש הוועדות עמדו חברי יודנראט או סגניהם, ומונו אף יועצים יהודים מחוץ ליודנראט שהתמחו בנושא עליו הייתה אחראית הוועדה. כך למשל, לצד ראש ועדת הבריאות, עמד מנהל בית החולים של קרקוב.

המחלקות היו המוציאות לפועל של החלטות הוועדות. לחלק מן

עובד ועדת הבריאות בודק את הילדים

המחלקות היו תת-מחלקות על פי הנושאים בהן טיפלו. מן המחלקות הבולטות ביודנראט היו: לשכת עבודה, מחלקת סעד, בריאות, דיור ותברואה, מחלקת תחזוקת בית ומחלקת מגורשים.

בעקבות המצב הקשה שנוצר עם הגעתם של אלפי פליטים יהודים מהסביבה, הקים היודנראט מוסדות רבים להקל על המצוקה: הוקמו דירות מגורים משותפות לפליטים בבתיים שעדיין היו בבעלות הקהילה היהודית, נפתחו ששה בתי תמחוי שחילקו ארוחות בוקר וצהריים גם לפליטים וגם ליהודי קרקוב שמצבם הכלכלי הדרדר.

בנוסף, הוקמה מגבית לבגדים והייתה ביקורת על הסניטריה באיזורים היהודים במטרה להימנע ממחלות ומגיפות. מקורות הכסף למימון הפעילויות הללו היו מקופת היודנראט, מיהודי קרקוב שהייתה להם אפשרות לסייע בתמיכה כספית, ומהג'וינט. בנוסף, היודנראט שיתף פעולה גם עם 'יס"ס' – מוסד העזרה העצמית היהודית שפעל לטובת יהודי קרקוב בתחומי הסעד והבריאות, ועזר להקים בעיר בית אבות, בית חולים ובית יתומים 'צנטוס'.

(המשך בעמוד הבא)

היודנראט בקרקוב (המשך)

הגירוש במאי 1940

18 במאי 1940. מושל הגנרל גוברנמן, האנס פרנק, מכריז שקרקוב תהיה "יודנרייך" - נקייה מיהודים. רק לכ-10,000 יהודים "חיוניים לכלכלה" הותר להשאר להתגורר בעיר, ועל האחרים לעזוב את העיר עד ה-15 באוגוסט אותה שנה. בקרקוב חיו אז כ-80,000 יהודים, מהם כ-20 אלף פליטים שהגיעו לעיר.

בפקודת השלטון הגרמני הקים היודנראט ביולי 1940 את המשטרה היהודית, כדי להחיש את קצב העזיבה של היהודים אל מחוץ לתחומי העיר. בנוסף הוקמה ביודנראט "ועדה מיוחדת", שחבריה היו נציגי השלטונות וממנהיגי היודנראט, לטיפול באלפי הפניות לבקשת אישור מיוחד להישאר בעיר.

ה"וועדה המיוחדת" פעלה עד ספטמבר 1940, ואז נאסרו ונכלאו חבריה בחשד לקבלת שוחד. בין העצורים היה גם היו"ר מרק ביברשטיין, יושב ראש היודנראט, וכך, ערב הקמת הגטו, מונה ד"ר ארתור רוזנצוויג, עורך דין ידוע בקרב הציבור היהודי של קרקוב, ליושב ראש היודנראט.

הגטו בהנהגת ארתור רוזנצוויג

עם הכניסה לגטו עברו כל מוסדות היודנראט לתוך הגטו, כולל המחלקות והמוסדות השונים. עם הכניסה לגטו הורע משמעותית מצבם של היהודים, והיודנראט היה צריך לדאוג לצרכים הבסיסיים של כל הקהילה. וכך, הוועדה לענייני בריאות של היודנראט פעלה להקמת בית מרחץ גדול, ארבע מרפאות ובית חולים, בנוסף למספר יתחנות חיווי באיזורים שונים בגטו.

בסוף חודש מאי 1942 נדרש היודנראט לחלק תעודות 'קנקרטה' ליהודים שהוגדרו כעובדים חיוניים או שהיו בעלי תפקידים ציבוריים, ומי שלא השיג קנקרטה היה מיועד לגירוש. כך, בפועל, קבעו נציגי היודנראט מי יחיה ומי ימות, אם כי היודנרט רשם יהודים רבים כחיוניים, ובכך היו אמורים להנצל מהגירוש.

הגירוש היה אמור לצמצם את אוכלוסיית הגטו בכשליש, וכהתברר למפקד המשטרה, וילהלם קונדה, על

מפקד המשטרה היהודית שמחה שפירא מיישר כובע של שוטר יהודי

רישום היתר של היהודים הוא זימן את רוזנצוויג ומשפחתו לכיכר ז'גודה, שם הכה אותו, השפיל אותו והודיע לו כי הוא מפוטר לאלתר מתפקיד יושב ראש היודנראט, וכי הוא ומשפחתו מיועדים לגירוש יחד עם כל שאר היהודים בכיכר. רוזנצוויג הלך אל מותו, יחד עם משפחתו, בראש מורם. עם גירושו חוסל היודנראט בקרקוב ובמקומו הוקם קומיסאריאט שבראשו עמד דוד גוטר, שכונה קומיסר.

הנהגת דוד גוטר וחיסול הגטו

תקופת ההנהגה של הקומיסר דוד גוטר ומועצתו שמנתה ששה חברים, וביחד עם ראש המשטרה היהודית שמחה שפירא הייתה התקופה הגרועה והקשה ביותר. גוטר האמין כי גרמניה הנאצית עתידה לנצח במלחמה, ולכן בחר לשתף פעולה עם הגרמנים ולסייע להם לבצע את מעשי הטבח שלהם.

בתחילת מרץ 1943 הודיעו הנאצים לגוטר על רצונם לחסל את הגטו, ואף כי גוטר ניסה לבטל את הגזירה, או לפחות לדחותה, לא עלה בידו, והתאריך לחיסול נקבע ליום שבת ה-13 במרס 1943. במסגרת חיסול הגטו נשלחו כ-8,000 היהודים האחרונים שנמצאו כשירים לעבודה למחנה העבודה פלשוב, כ-2,000 יהודים שנמצאו בלתי כשירים לעבודה נרצחו ברחובות הגטו וכאלף נשלחו אל מותם במחנה ההשמדה אושוויץ.

הרוקח תדאוש פנקביץ בספרו "בית מרקחת בגטו קרקוב" כותב:

"...יחסם של השלטונות הגרמניים אל ה'יודנראט' היה גרוע בהרבה מיחסם אל המשטרה היהודית. מן ה'יודנראט' לא קיבלו טובות, הנאה ותועלת, וזה היה עבורם העיקר. כך, גם לא ניתן לדבר על אמון שרחשו הגרמנים ל'יודנראט', אף כי במידה מסויימת הוא היה קיים כלפי המשטרה היהודית כיחידה, שאחדים מבין אלה ששירתו בשורותיה היו מסורים בצורה עיוורת לגרמנים.

"עובדים חיוניים" יהודים בדרכם לעבודה

נשים יהודיות לוחמות בתקופת הכיבוש בקרקוב

בעיר קרקוב, ואלה אינם מחייבים מנגנונים מורכבים כפי שנדרשו ביערות.

בחודשי הסתו בוצעו מספר פעולות חבלה: פירוק מסילת הרכבת בקו קרקוב-בוכניה, פריצה למפעל ליצור מדים בבעלות גרמנית, פריצה למחסני הרכבת, התקפה על טייס גרמני בשטח בולוניה, והריגת שני אנשי גסטפו במסבאה. חברי "איסקרא" פשטו על מוסך במחנה צבאי, שרפו צריפים והשמידו מכוניות וחביות דלק.

פעולות אלה הביאו לעזיבת ה"דירה" של הקבוצה ברחוב יוזפינסקה 13, ולעזיבת הגטו, והחברים נאלצו לחפש בסיסים אחרים. הודות לקשריה של הלה שיפר נמצא צריף בחצר בית החולים היהודי, שננטש, ברחוב סקבינסקה. בסיס נוסף היה המלבנה במחנה לעבודות כפייה בלגיבניקי אליו הסתננו בשעות הלילה אלזה לאפה וצייסה דרנגר, אחותו של שימק, שחיכו שם עד לפעולה.

הקשר בין המפקדה לחברים בנקודות השונות התבצע על ידי רייזה קלינברג, הקשרית האישית של לאבאן, ופולדק וסרמן, קשר המפקדה.

בעקבות האקציה של 28 באוקטובר 1942, במהלכה גורשו כ-8,000 יהודים למחנה ההשמדה בלז'ץ, החליטו שני הארגונים "החלוץ הלוחם" ו-"איסקרא" לאחד כוחות על מנת להוציא לפועל פעולה ראוותנית בקנה מידה גדול. (המשך בעמוד הבא)

הפקוחות של המלשינים, הסחטנים, השוטרים וסוכני החרש. נשים אלה סייעו בהעברת אנשים אל ומן הגטו על פי הצורך, הכינו נקודות מסתור וארגנו בסיסי יציאה לפעילות מבצעית.

וכך, את האקדח הראשון של "החלוץ הלוחם" רכשה הקשרית הנקה פישר. איכר פולני במחוז לבוב הביע נכונות לסייע לארגון, ומכר לה אקדח תוך שהוא מבטיח להשיג נשק נוסף מאנשי הסביבה שהסתירו נשק בביתם. בנסיעתה הבאה נתפסה ונאסרה, אך הצליחה להשתחרר בכוחות עצמה.

את כמות הנשק הגדולה ביותר הביאה הקשרית הלה שיפר, שנשלחה מורשה לקרקוב. בעזרתה של גולה מירה שהייתה מקושרת עם ה-פ.פ.ר. (מפלגת הפועלים הפולנית), סיפק חבר המפלגה לשיפר חמישה אקדחים כולל מחסניות וכדורים ושני קילוגרם אבקת חומר נפץ. בזיכרונותיה כתבה הלה שיפר כי את האקדחים קשרה על חגורת בטן מתחת לבגדיה, ואת חומר הנפץ שמה בתיק הנסיעות שלה, כשהוא מכוסה בפריטי לבוש וכביסה מלוכלכת. הקשרית רייזה קלינברג נשלחה אף היא למשימת רכש, אך האקדח שהביאה היה חלוד.

הפעולה ב-22 בדצמבר 1942

במהלך קיץ 1942 ניסו חברי המחתרות לחבור אל הפרטיזנים ביערות הסביבה, אך נסיונות אלה כשלו, והוחלט שיש די אובייקטים

בקרקוב שלפני המלחמה פעלו מספר תנועות נוער ציוניות: "דרור", "הסתדרות הנוער החלוצי", "הצופה", "השומר הדתי", השומר הצעיר, "עקיבא" ו-"עקיבא ביי". עם תחילת הכיבוש הגרמני התגבשו החברים בתנועות הנוער בשתי מחתרות: "החלוץ הלוחם" בהנהגתו של אהרון (דולק) ליבסקינד מ"עקיבא", ולצידו בהנהגה היו בני הזוג גוסטה דוידזון ושימק דרנגר, והקבוצה השניה היתה "איסקרא" בהנהגתו של צבי (השיק) באומינגר מ"השומר הצעיר". עיקר פעילותן של המחתרות, עד לקיץ 1942, היה פעילויות חינוכיות, השגת מידע והפצתו, סיוע ועזרה הדדית ופעולות הצלה.

עם תחילת ההתארגנות לפעולות התנגדות אקטיבית, לאחר האקציה של יוני 1942 שבה גורשו כ-6,000 מיהודי גטו קרקוב להרצח במחנה ההשמדה בלז'ץ, מנו המחתרות כ-140 צעירים, מהם למעלה מ-50 היו נשים.

הקשריות

לצורך פעולות המחתרת היה צורך ברשתות קשר, ואת תפקיד אנשי הקשר מילאו, בעיקר, בחורות צעירות, נאות, בעלות "מראה ארי" שהקל עליהן להיטמע בסביבה העוינת. נשים צעירות אלה קיימו קשר עם גטאות ומחתרות אחרות, העבירו ממקום למקום תעודות ומסמכים מזוייפים, עיתונות מחתרתית, תחמושת וכסף. הצעירות היו בעלות תושיה ואמיצות, הן נאלצו לנסוע ברכבות, תחת עיניהם

רבקה שפינר-ליבסקינד-קופור
2007-1921

הלה שיפר-רופאיין
2017-1921

גוסטה טובה ('ווסטינה') דוידזון-דרנגר
1943-1917

נשים יהודיות לוחמות בתקופת הכיבוש בקרקוב (המשך)

לכלא מונטלופיך, שם נכלאה בצינוק במשך שבועיים, ולמרות חקירות אכזריות לא נשברה ולא גילתה דבר, ואז צורפה לחברותיה בתא מס' 15.

בתאן כתבו האסירות, חברות האירגון, יומן שנכתב על נייר טואלט. הזכרונות נכתבו על ידי גוסטה, הועתקו בכמה העתקים על ידי החברות בעלות כתב יד יפה, והוטמנו בתא הכלא. בעלי מלאכה יהודיים שרוכזו בכלא היו מעבירים פתקים מהלוחמות שבתא אל כלא הגברים – מונטלופיך, ואלה שהפקידו אותם למשמרת לדורות הבאים. ואז, פיסות נייר אלה אוגדו, מאוחר יותר, לספר "יומנה של יוסטינה".

ב-29 באפריל 1943 הוצאו כשלושים אסירות לוחמות מהתא כדי להעבירן לפלשוב ולהוציאן להורג. מכיוון שידעו שהן נשלחות למוות, ארגנו בריחה מתוכננת, ובעת הליכתן כשהן מלוות בשוטרים גרמנים, החלו כולן יחד לברוח לכיוונים שונים. וושקה יולס וגולה מירה נורות ונהרגות מיד, האחרות נתפסו ונרצחו וכעשר לוחמות הצליחו לברוח.

ב-9 בנובמבר 1943, יום לאחר שנתפס שימק דרנגר, מסגירה גוסטה את עצמה, ושניהם הוצאו להורג. עם מותם תמו למעשה הפעולות של הארגון היהודי הלוחם.

ליעדים המתוכננים ורוב הפעולות הוכתרו בהצלחה.

הצעירים הלוחמים חזרו לבסיסים ברחוב סקבינסקה, מבלי לדעת שמקום המסתור שלהם התגלה, והגרמנים, כמאתיים מהם, הקיפו את המקום ואסרו את כל יושביו. בנוסף לקבוצה שנתפסה ב"בונקר" נכלאו גם מספר צעירות וצעירים שהיו בגטו: האחיות אנה (הנקה) ורחל (לוצ'קה) שפריצר, נתן (נוסק) פאריזר, אנה פישר, דורה רובינשטיין, גנה וורטסמן, אנדה דויטשר, מניה ויינטראוב ולונק. ב-19 בינואר 1943 הם נשלחו לאושוויץ, ביניהם גם וושקה שפינר-ליבסקינד, שהייתה עצורה מאז 25 בנובמבר 1942.

שימק דרנגר נתפס ונכלא בינואר 1943, וגוסטה (יוסטינה) דוידזון, בת זוגו, הסגירה את עצמה לגסטפו, נאסרה בתא מס' 15 בבית הסוהר שברחוב הלצלוב, שם הייתה יחד עם חברותיה: ביאנקה בינשטוק והאנקה בלזם מטרנוב, דנה צלמייסטר מוורשה, פסיה ורשבסקי, טושקה פוקס מטומשוב מזובייצקי, רגינה פיירשטיין, גיזה שטוקהיימר, טושקה שטרק, הלינה רובינק, צשיה דרנגר, אסטושה מיכאלוביץ, מינקה ברנר, סלה שמאיוק, וושקה יולס, גניה מלצר. גולה מירה נתפסה בסוף חודש מרס 1943 והושלכה אף היא

המגעים שנוצרו בין שתי המפקדות, בתיווכה של מירה גולה, הוקמה לקראת מחצית נובמבר, לצורך הפעולה בלבד, מפקדה זמנית משותפת. המפקדה כללה את דולק ליבסקינד, לאבאן לייבוביץ ושימק דרנגר – מ"החלוץ הלוחם", ואת הישק באומינגר, בנק הלברייך וגולה מירה – מ"איסקרא".

בין הפעולות הוחלט על התקפה על בית הקפה "ציגנריה" ברחוב שפיטלנה, בית הקפה "אספלנדה" ובית קפה "ביזנץ", ששימשו את הקצונה הגרמנית, וכן מועדון הקצינים "זקופיאנקה" ובית הקולנוע "סקאלה"; הצתת תחנת סירות ומוסכים של הצבא הגרמני על הוויסלה ומוסכים של הצבא הגרמני; הנפת דגלי פולין על הגשרים של הוויסלה ועל בניינים מרכזיים; הנחת זרים על קבר החייל האלמוני ועל מצבת המשורר הלאומי אדם מיצקביץ; והדבקת כרוזים על קירות הבתים, הגשרים ומכוניות בעיר.

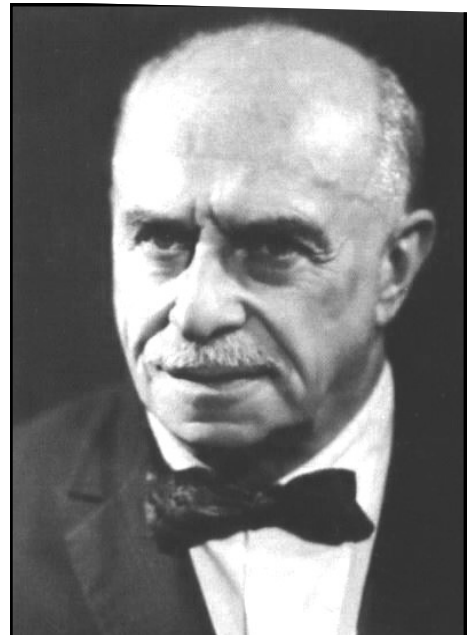
עשרות נערות ונערים, מחולקים לקבוצות של 3-5 אנשים, יצאו למשימות השונות. שתי החוליות שתפקידן היה להפיץ את הכרוזים יצאו ראשונות, החוליה האחת כללה את אלזה לאפה, שימק לוסטגרטן וחיים טננוורצל, והחוליה השניה – רומק לוסטגרטן ועוד שתי בנות. בשעה שבע יצאו כל יתר החוליות

פרופ' יוליאן אלכסנדרוביץ' (1908-1988)

יוליאן אלכסנדרוביץ' נולד בקרקוב להוריו, יוסף וסופיה אלכסנדרוביץ', שעסקו במסחר. את לימודי התיכון הוא סיים בבית הספר ע"ש תדאוש קושצ'יושקו בקרקוב, ואת לימודי הרפואה סיים בשנת 1933 באוניברסיטה היגלונית של קרקוב. עד לפרוץ המלחמה עבד כרופא בבית החולים סנט לזרוס ובבית החולים היהודי בקז'ימיז', וחקר את מאפייני קרישת דם ואפשרויות לשימורו.

באוגוסט 1939 גויס אלכסנדרוביץ' למילואים, בתפקיד רופא, אך לאחר תבוסת הצבא הפולני בספטמבר ברח ללבוב, ומשם חזר בינואר 1940 לקרקוב, והתנדב לעבוד בבית החולים היהודי ועם סגירת היהודים בגטו עבד בבית החולים לחולים כרוניים ברחוב יוזפינסקה 10-12. ביום חיסול הגטו, ב-13 במרס 1943, הצליח להמלט דרך תעלות הביוב, יחד עם אשתו מרילה ובנו יז'י, לצד הארי ושם הסתתר במשך כשנה. אלכסנדרוביץ' התגייס כרופא למחתרת הפולנית 'ארמיה קריובה' AK וכינויו היה 'ד"ר טברדה' (Twardy=קשה) ולקח חלק בפעולות גרילה באיזור ראדום-קילצה. לאחר כשלון מרד ורשה הסתתר עם משפחתו בויליצ'קה.

אחרי המלחמה הוא נשאר בקרקוב, היה פרופסור במחלקה להמטולוגיה באקדמיה לרפואה בקרקוב, חבר באגודות מדעיות רבות בפולין ובמחוצה לה זוכה לפרסים ואותות הצטיינות רבים. בקרקוב הונצח שמו ברחוב ulica Doktora Twardego. הוא נקבר בבית הקברות הנוצרי רקוביצה.

אווה לביא, הילדה הצעירה מ"רשימת שינדלר" בעצרת הזיכרון באו"ם

אמי לא פחדה מהנאצים. כשהתחילו לצעוק, והורו לה לעשות משהו, היא השיבה בשלווה, בגרמנית מושלמת: "אל תצעקו! אני לא מפחדת מכם. אתם יכולים להרוג אותי". הם היו כה מזועזעים מהאשה הקטנה, שעזבו אותה ללא פגע. הם היו רגילים שהיהודים היו בוכים, מתחננים וזוחלים. היה לאימי אומץ אפילו לשאת ולתת עם השטן עצמו - אמון גאת, שרצה לשלוח אותי לגן הילדים במחנה.

מגטו קרקוב הועברנו למחנה הריכוז פלשוב, שהונצח בסרטו של סטיבן שפילברג, "רשימת שינדלר". אמי מצאה מיד מקום מסתור עבורי תחת הצריף. איש לא ראה אותי, אך אני יכולתי לראות כשמישהו התקרב. אך היו מחזות שלא הייתי אמורה לראות אף פעם. בנות דודי התאומות, בנות גילי, אותם אהבתי מאד, נתפסו על ידי הנאצים, הובאו לפלשוב, ונורו על ידי חיילים בעת ריצתם לגבעה. ממקום מסתורי ראיתי כיצד נפלו. המראה הזה מלווה אותי כל חיי.

באורח פלא ומזל נכללתי ב-"רשימת שינדלר" המפורסמת. היינו בדרך למפעל שלו בצ'כוסלובקיה, אבל במקום זה נשלחנו לאושוויץ. כולם יודעים מה השם הזה מייצג. שינדלר הצליח להוציא אותנו והמשכנו בדרכנו למפעל שלו.

רוב הניצולים שהגיעו לישראל אחרי המלחמה לא סיפרו את סיפורם. הם התביישו שהם לא נלחמו נגד היטלר. בשנות ה-50 הישראלים לא יכלו להבין מה קרה באירופה בזמן המלחמה. גם הורי לא דיברו על חוויותיהם, ובמיוחד לא בפני. הם דמיינו שאגדל להיות ילדה נורמלית, למרות עברי. ואני אכן ניסיתי להגשים את ציפיותיהם. למדתי בבית הספר, היו לי חברים, אך לא היו לי אחים או אחיות. נותרתי ילדה יחידה.

ב-2006, לאחר פטירתה של אמי האהובה, ניסו חברי לשכנע אותי להעלות על הכתב את סיפור חיי. השואה חייבת להיות אזהרה משמעותית לתוצאות של גזענות, שנאה, אלימות ואנטישמיות. החלטתי להעמיק את ידיעותי, וסיימתי קורס ייחודי ביד ושם בירושלים, קורס שתן לי כלים לחבר את סיפורי האישי.

היום אני מאד פעילה ביד ושם, ומוסרת עדות אישית למורים מכל ארצות העולם שבאים לשם - מסין, ארה"ב, קנדה, אוסטרליה, ניו זילנד וקוריאה - שרוצים ללמוד על השואה על מנת ללמדה לתלמידיהם. נשלחתי גם לניו זילנד לסיור של שלושה שבועות בו סיפרתי לסטודנטים בכל רחבי המדינה את סיפורי האישי. אני שמחה לתרום להבנת הנושא הקשה והאיום הזה, ומקווה שמאמצים אלה יתרמו למלחמה באנטישמיות, הכחשת השואה, דעות קדומות ושנאה. עלינו ללמוד לחיות האחד עם השני, לכבד איש את רעהו, שכן כולנו נוצרים שווים ובצלם האלוהים.

אחרי המלחמה לא היה זה קל להיות "ילדה ניצולה". המשכתי להתחבא. הורי לא לקחו אותי למפגשים עם ניצולים אחרים, כדי לא לפגוע ברגשותיהם של מי שאיבדו את ילדיהם. אפילו במפגשים עם שינדלר, כשביקר בישראל, לא השתתפתי.

73 שנים אחרי המלחמה אני מרגישה אשמה על ששרדתי. כשאני נמצאת במחנות בפולין, וחושבת על אלפי אחי היהודים שצעדו אל מותם, אני תוהה מדוע אלוהים הציל אותי. אולי רצה שאעשה משהו גדול. אבל אני רק אישה רגילה, בלי השגים מיוחדים. עכשיו, כשאני כאן, פונה אליכם מעל במת האו"ם, אני יודעת שזה "הדבר הגדול" שאלוהים תכנן עבורי.

לציון יום הזיכרון הבינלאומי לשואה בעצרת האו"ם הוזמנה אווה לביא לשאת דברים, ניצולת שואה, הילדה הצעירה ביותר ב"רשימת שינדלר". וכך אמרה:

"שמי אווה לביא. נולדתי בקרקוב שבפולין. כשהחלה המלחמה הייתי בת שנתיים, כשהמלחמה הסתיימה הייתי בת 8. לנו, לילדים בגילי, לא הייתה ילדות. לצערנו ראינו, שמענו והבנו כל מה שהגרמנים עושים לנו. הם נהגו באופן סדיסטי בתינוקות, זקנים ונכים, כשהתנהגותם מלווה בצחוק ובשביעות רצון. הם אהבו את עבודתם. הם הפשיטו את האנשים לא רק מבגדיהם, אלא גם מכבודם. הילדים הסתתרו בכל מקום: במערכות הביוב, בשירותים ציבוריים וערימות אשפה, כשהם אינם נכנעים לפחד המתמיד. ילדים בני 6 היו זקנים ציניים שניסו לשרוד.

עכשיו, בשנות השמונים שלי, אני אזרחית ישראלית גאה. אני וכל משפחתי שרתנו ומשרתים בצה"ל. אך אני גם ניצולת שואה. אינני שוכחת מי הציל אותי מהגיהנום הנאצי. הראשון הוא הקדוש ברוך הוא, אליו אני מתפללת ומודה לו בכל יום; השני הוא אוסקר שינדלר; והשלישית - אמי, פליציה רץ.

אווה לביא באו"ם. לימינה השגריר דני דנון

אנשים אומרים שאני ילדה של ניסים. אמי היא האחראית לרוב הניסים: כשהייתי בת שלוש היא אמרה לי שכולם רוצים להרוג אותי, ועלי להקשיב ולהאמין רק לה ולאבי. עוד אמרה, שלכשאשמע את הגרמנים צועקים "ראוס" (= החוצה), עלי להסתתר, לא להיראות ולא להשמע. וכך עשיתי. תמיד הייתי כמו רובוט קטן צייתן. אמי הכינה עבורי מסתור, אך לא תמיד היה מספיק זמן להיכנס אליו. אמי היתה נואשת, ולכן הימרה: יום אחד, כשהנאצים נשמעו מתקרבים לדלת שלנו, היא הושיבה אותי מחוץ לחלון הדירה כשאני אוחזת במרזב, במיננס 20 מעלות. לא מתתי. כמעט קפאתי, ועם זאת נשארתי בחיים כשהנאצים עזבו.

מעולם לא יצאתי לשחק בחוץ כל זמן שהותנו בגטו. אמי שמרה עלי תחת כנפיה. במשך כל שש שנות המלחמה היא התרכזת רק בי, בתה היחידה.

לאבי היתה חנות למוצרי ברזל מחוץ לגטו. זה איפשר לנו לקבל כרטיס מזון, אך הוא לא היה מסוגל לעבוד בשל החשש לגורל אשתו ובתו בגטו. בייאוש הוא השיג רעל, ציאניד. היינו שלושתנו בחדר קטן סגור. אבי מזג רעל לכפית וניגש אלי, כי לא רצה שאראה במוותם. אמי קמה תפסה את הכפית וזרקה אותה, תוך שהיא אומרת: "לא, לא נהרוג את עצמנו, אלוהים יחליט עבורנו". הייתה זו הפעם הראשונה שאמי, אשה קטנה ושברירית שהעריצה את בעלה, התנגדה לו.

קוראים כותבים

מיכל מנדלסון פונה בבקשה לקבלת מידע על בית היתומים היהודי, ששכן לפני המלחמה ברחוב **בונרובסקה 10**, סמוך לבית ילדותה של חמותה, גיזלה מייזלס. מייזלס התגוררה ברח' בונרובסקה 6.

כל מי שיכול לשפוך אור על המוסד המופלא הזה מתבקש לפנות למערכת.

עד הולנד הגיע שמעו של הסרט הדוקומנטרי הפולני "מרדכי גבירטיג, או שלום לקרקוב שלי במלאת 70 שנה למותו 1942-2012", שהוקרן בסינמטק תל-אביב בינואר השנה.

הסרט יוקרן בעיר גרונינגן בצפון הולנד, במסגרת יום תרבות יהודית "חן של תרבות" שמארגן זו השנה החמישית ע"י בתו של יוצא-קרקוב.

בסרט מתוארים חייו של המשורר היידי (1877-1942) מקרקוב, בשילוב מופע קברט בפולנית עם שיריו של גבירטיג. בסרט, בבמויו של פיוטר שאלשה, מוזכר גם עיסוקו של גבירטיג בנגרות.

רצה המקרה, וסדנת הנגרות של מרדכי גבירטיג בקרקוב היתה ממוקמת, על-פי הזכור במשפחה, במרתף שמתחת לחנות האינסטלציה של פולדק שטוף, סבה של מארגנת הפסטיבל היהודי בהולנד.

סבתה החורגת, לה נישא פולדק בשנית, לאחר המלחמה, היתה הלה שנירר. בעלה הראשון של הלה היה אחיה של שרה שנירר (1883-1935) המייסדת של "בית יעקב" בקרקוב.

shalom.culture@gmail.com

אבלים על מות חברנו

פרופ' דב אלכסנדרוביץ

ז"ל

ומשתתפים בצער המשפחה

"אנו באנו ארצה, לבנות ולהבנות בה" חנן ומרים עקביא ז"ל

מרים עקביא לבית ויינפלד נולדה בקרקוב בשנת 1927. בפרוץ מלחמת העולם השנייה הייתה מרים בת 11, ועם הקמת הגטו נכלאה בו עם משפחתה. משחוסל הגטו הועברה, עם משפחתה, אל מחנה הריכוז פלשוב ומשם—לאושוויץ. מרים שרדה את צעדת המוות והגיעה למחנה ברגן-בלזן, שם שוחררה כשהיא בת 17 ומשקלה 23 ק"ג.

בסיוע ממשלת שוודיה והרוזן ברנדוט הועברה לטיפול בבתי חולים בשוודיה, ולאחר שהבריאה הצטרפה למחנה הכשרה של התנועה הציונית בעיירה מיקלבי בשוודיה, שם הכירה את בן זוגה **חנן לבית יעקובוביץ**, אף הוא ניצול אושוויץ וברגן בלזן. בשנת 1946 קבלו השניים סרטיפיקטים ועלו, באניית מעפילים, לארץ-ישראל. כאן נקלטו, במסגרת עליית הנוער, בקיבוץ דגניה ב' ולאחר מכן עברו לקיבוץ גניגר.

במלחמת השחרור גויס חנן ליחידת חי"ש של ארגון ההגנה, והוצב בציפורי. מרים נשארה בגניגר, עובדת ביום ושומרת בלילה. בתום המלחמה, בשנת 1948, הצטרפו חנן ומרים לחברייהם ממיקלבי, חברי 'שרשרת', שיחד עם צעירים אחרים, חברי 'הכשרת רמת הכובש', הקימו את קיבוץ נחשולים. חנן היה גזבר הקיבוץ ומרים הייתה אחות בקיבוץ.

בשנת 1952 עזב הזוג את הקיבוץ לנווה עמל, ואחר כך עברו לתל אביב. חנן עבד ב'מוסד', ויחד עם מרים יצאו לשליחות להונגריה בשנת 1963, שם שירת כמזכיר שני בשגרירות ישראל בבודפשט. בשנת 1977 יצאו פעם נוספת בשליחות, לשטוקהולם, שם כיהן חנן כמזכיר שני בשגרירות ישראל ובין שאר תפקידיו, היה אחראי על הבאת יהודי ברית המועצות לישראל. מרים עבדה, החל משנת 1956, בסוכנות היהודית בקליטת עליית 'גומולקה' מפולין.

בשנת 1974 החלה מרים לכתוב ולתעד את חייה ואת חיי הקהילה היהודית בקרקוב, וכתבה גם על החיים בישראל. יצירתה מונה עשרה ספרים: "נעורים בשלכת"; "יורק ואניה"; "כרמי שלי"; "המחיר"; "גליה ומיקלוש"; "ניתוק יחסים"; "הרפתקה באוטובוס ועוד הרפתקאות"; "הדרך האחרת: סיפור של קבוצה"; "בית בונים באהבה: סיפור משפחה בחרוזים"; "בארצו של יאנוש קורצ'אק"; ובנוסף תרגמה מפולנית לעברית את הספר על חסיד אומות העולם תדאוש פנקביץ, "בית מרקחת בגטו קרקוב"; "אלכסנדר ז'יימני, פנקסי כתובות"; וספרו של רוברט יארוצקי, "היהודי של פילסודסקי: סיפורו של אנטול מילשטיין".

מרים פרסמה מאמרים ותרומים מפולנית בכתבי העת "מאזניים", "עיתון 77" ו"סימן קריאה", וספריה תורגמו לתשע שפות. מרים זכתה לפרסים ובהם פרס ראש הממשלה, פרס דבורז'צקי, פרס יד ושם, פרס קורצ'אק, ופרס המכון האירופי לתרבות.

מרים הייתה יו"ר אגודת ידידות ישראל-פולין, וקידמה במרץ את הקשרים התרבותיים בין שתי המדינות, ועל כך קיבלה את מדליית הזהב מאת נשיא פולין. במשך שנים רבות הייתה חברה בוועדת חסידי אומות העולם, והייתה יקירת העיר תל-אביב.

CONFERENCE ON JEWISH MATERIAL CLAIMS AGAINST GERMANY, INC. ועידת התביעות

Website: www.claimscon.co.il • דרך חברון 101, ירושלים 93480 • טל': 02-6712711 • פקס: 02-6712731

Beit Ha'umot, 101 Derech Hevron, Jerusalem 93480 • redisrael@claimscon.org

